

UOT 94(479.24)

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA YÜNGÜL VƏ YEYİNTİ SƏNAYESİNİN İNKİŞAF TARİXİNDƏN

Aytən Şiraz qızı Cəfərli
Bakı Dövlət Universiteti
halfmoon2013@yandex.ru

Açar sözlər: *Sənaye, inkişaf, yeyinti sənayesi, ixrac, iqtisadiyyat*

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra istər neft sənayesində, istərsə də sənayenin qeyri-neft sahələrində əsası Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş sürətli inkişaf tempi başladı. Belə ki, artıq son illər ərzində yeyinti və yüngül emal sənayesində Azərbaycan nəinki ümumdaxili tələbatını ödəyir, hətta bəzi məhsulları Türkiyə, Rusiya və s. kimi dövlətlərə ixrac da edir.

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ЛЕГКОЙ И ПИЩЕВАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Айтан Джафарли

Ключевые слова: *Промышленность, развитие, Пищевая промышленность, экспорт, экономика*

В этой статье изучены роль и значение пищевой и легкой промышленности в развитии экономики страны. С учетом сырьевая база отраслевого производства и другие факторы изучены также и вопросы рационального территориального размещения производств и аграрно промышленной интеграции. Определены и анализированы факторы инфраструктур предприятий отраслей для эффективного использования местной сырьевой базы и изучены тенденции развития. В основе стратегия и политика государство по развитию промышленности изучены и анализированы сдерживающие факторы развитие отраслей пищевой и легкой промышленности. С учетом социально-экономического значения отраслей пищевой и легкой промышленности в Азербайджане и в ее экономике изучены и анализированы потенциал и возможности доведение ранее достигнутого уровня по всем показателем.

A BRIEF OVERVIEW ON THE HISTORY OF THE FOOD AND LIGHT INDUSTRY OF AZERBAIJAN

Aytan Jafarli

Key words: *Industry, development, the food industry, export, economy*

This article studied the role and importance of food and light industry in the economic development of the country. Given the raw material base of industrial 105 productions, and other factors also studied issues of rational territorial distribution of production and agro-industrial integration. Identified and analyzed factors enterprise infrastructure sectors for the effective use of local raw material base and studied development trends. At the heart of the strategy and policy of the government on the development of the industry studied and analyzed constraints the development of industries of food and light industry. On the basis of the results obtained from the study of scientific works of the scientist and the experience of Azerbaijan and foreign countries, conclusions and suggestions are given, which are considered during the articles. Taking into account the socio-economic importance of industries of food and light industry in Azerbaijan and its economy are studied and analyzed the potential and possibilities of bringing the previously achieved level of all indicators.

Azərbaycan Respublikasının inkişafında sənayenin xüsusi rolu vardır. Hal-hazırda sənayeləşmə ölkəmizdə sürətli bir şəkildə həyata keçirilir. Sənayenin neftlə yanaşı, maşınqayırma, yeyinti, emal, metallurgiya və s. kimi sahələri də inkişaf etməkdədir. Müstəqil Azərbaycan sənayesinin yenidən canlanması Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Son illərdə də bu siyasət uğurla davam etdirilir və yeni sənaye mərkəzləri yaradılmaqdadır.

Yüngül sənaye əhalini parça, geyim, ayaqqabı və digər əşyalarla təmin edən sahələr qrupundan ibarət olan sahə və yarım sahələri özündə birləşdirir. O emal sənayesinə aid olmaqla toxuculuq, ayaqqabı, gön-dəri, xəz-dəri, tikiş və s. bu kimi sahələri əhatə edir. Yüngül sənaye kənd təsərrüfatı, maşınqayırma, və kimya sənayesi ilə sıx əlaqəli fəaliyyət göstərən sahədir. Kənd təsərrüfatı yüngül sənayeni ayrı-ayrı xammal növləri ilə, maşınqayırma – avadanlıqlarla, kimya sənayesi isə liflərlə və boyalarla təmin edir.

Yeyinti və yüngül sənaye emal sənayesinin Respublikada son illər müəyyən qədər inkişaf etmiş sahəsidir. Daxili tələbatı ödəməklə yanaşı, həmçinin bu sahənin bir sıra məhsulları xarici bazarlara da çıxarılır. Bəzi məhsullar bir neçə xarici ölkələrə ixrac edilir. Belə ki, “Mingəçevir tekstil”

Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyət hazırda daha çox pambıq mahlıçı ixrac edir. Lakin bununla yanaşı müxtəlif iplik, o cümlədən pambıq ipliği, pambıq poleste qarışımı və sintetik ipliklər də istehsal edir. İstehsal olunan məhsul isə daxili bazarları təmin etməklə yanaşı, xarici bazarlara, Türkiyə, Rusiya və digər Avropa ölkələrinə ixrac olunur. Təkcə, 2017-ci ildə 7 milyon dollar həcmində, 2018-ci ilin yanvar ayı ərzində isə 650 min ABŞ dolları dəyəri olan iplik ixrac olunub. Bu da təbii ki, öz növbəsində əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artmasında, eyni zamanda ölkə əhalisinin yüngül sənaye məhsullarına olan tələbatını daxili istehsal hesabına təmin edilməsinə, idxaldan asılılığın azaldılmasına, ölkədə yeni iş yerlərinin açılmasına səbəb olur. [12].

Yeyinti sənayesi öz tərkibində bir çox yarım sahələri birləşdirməklə sənaye sahələri arasında ən irilərdən biridir. Bu sahələr öz tərkibində müxtəlif müəssisələri birləşdirməklə xammalın ilkin emalından yəni, şəkər, tərəvəz, süd, tütün və s. tutmuş onun təkrar emalını çörək bişirmə, şirniyyat, pivə istehsalı və s. əhatə edir. Yeyinti sənayesi hesabına ölkənin ərzaq fondu formalaşdırılır və ölkədə strateji ərzaq ehtiyatı yaradılır.

Qeyd etdiyimiz kimi, yeyinti sənayesi bir sıra xüsusiyyətlərinə görə sənaye sahələri arasında ön sıralardan birini tutur. Bu xüsusiyyətlərdən istehsal edilən məhsulun miqdarını və bu sahədə məşğul olan əhalinin sayını göstərmək olar. Bu sahə respublikamızın təsərrüfatının ixtisaslaşmış sahələrindən biridir. 18 Yeyinti sənayesində şərab, konserv, tütün və mineral sular istehsal edilən əsas məhsullardır. Şərabçılıq ölkəmizin ən geniş yayılmış sahələrindən biridir. Üzümün ilkin emalı zavodları əsasən onun becərildiyi rayonlarda yerləşir. Sonrakı mərhələ yəni, şərab və konyak istehsalı isə Bakıda (1 və 2 saylı), Gəncədə, Göyçayda, Şəmkirdə, Xanlarda, Şamaxıda və Naxçıvanda fəaliyyət göstərir. Azərbaycanın şərab zavodları demək olarki, bir sıra dünya dövlətlərinin zavodları ilə səsləşir. 60 markadan çox şərab, o cümlədən 17 növ turş şərab (“Bayan”, “Alşərab”, “Sadıllı”, “Mədrəsə”, “Novruzlu”, “Qarakənd”), 20 növ portveyn tipli tünd desert şərabı (“Ağstafa”, “Alabaşlı”, “Ağdam”, “Qızıl şərbət”, “Qara Çanaq”, “Mil”, “Göytəpə”, “Qarabağ”, “Şahbuz”, “Azərbaycan”, “Şamaxı”, “Kürdəmir”) və konyaklar (“Göygöl”-3,4,5 ulduzlu, “Bakı”, “Yubileyni”) istehsal edirdilər. Hazırda ölkə ərazisində 50 dən çox alkoqollu içki, 35 pivə istehsal edən müəssisə fəaliyyət göstərir. Konserv sənayesi müəssisələrində meyvə-tərəvəz, o cümlədən meyvə və balıq məhsulları emal edilir. Xammal bazalarına yaxın olan meyvə-tərəvəz konservi müəssisələri Xaçmaz iqtisadi rayonunda çoxdur. Bu sahə üzrə Quba-Xaçmazda konserv kombinatı, Quba, Qusar və Xudat şəhərlərində konserv zavodu fəaliyyət göstərir. Naxçıvan iqtisadi rayonunda Ordubad, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonunda Şəki, Qəbələ, Balakən, Qax, Nic, Aran iqtisadi rayonunda Ucar, Göyçay, Sabirabad, Lənkəran-Astara iqtisadi rayonunda Lənkəran və Masallı əsas konserv sənayesi mərkəzidir. Xəzər dənizinin və Kür çayının balıq

ehtiyatlarından istifadə edilməsi əsasında Aran iqtisadi rayonunda Banka balıq kombinatı, Mingəçevir, Hacıqabul və Xıllı balıq zavodları işləyir. Bunlardan əlavə Lənkəran-Astara iqtisadi rayonunda yerləşən Lənkəran balıq zavodu, Nərminabadlı kombinatı, Quba-Xaçmazda olan Xudat balıq kombinatı, Abşeron iqtisadi rayonuna aid olan Hövsandakı balıq kombinatı, H.Z.Tağıyev qəbəsindəki zavod əsas balıq emal müəssisələridir.

Respublikanın su anbarlarında, şirin sulu göllərində balıq yetişdirmə zavodları vardır. Onların çoxu Kürün mənsəbində yerləşən Neftçala rayonu ərazisindədir. 19 Yeyinti sənayesinin mühüm sahələrinə aid olan ətin emalı Bakı, Gəncə, Şəki, Mingəçevir, Naxçıvan, Ağdam, İmişli, Lənkəran və Xırdalanda yerləşən ət kombinatlarında aparılır. Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Mingəçevir, Lənkəran, Xırdalan və s. ərazilərdə süd emalı müəssisələri yerləşir. Bakı, Gəncə, Naxçıvan, Kürdəmir, Ağdaş, Yevlax, Şabran və Giləzidə respublika əhəmiyyətli unüytmə kombinatları fəaliyyət göstərir. Sənayenin bu sahələri və çörəkbişirmə ölkənin daxili tələbatının ödənilməsinə xidmət edir. Hazırda çörəkbişirmə üzrə şəhərlərlə yanaşı kənd və qəsəbələrdə də kiçik müəssisələr (mini dəyirmanlar və çörəkbişirmə sexləri) yaradılır, onların şəbəkəsi getdikcə genişləndirilir [5, s.5].

Yeyinti sənayesinin mühüm bir hissəsini respublikamızın müxtəlif regionlarında mövcud olan müalicə əhəmiyyətli mineral suların qablaşdırılmasıdır. Bu məqsədlə istifadəyə yararlı olan mineral sulara İstisu, Sirab, Badamlı, Vayxır, Darıdağ aiddir. Artıq bu istiqamətdə bir neçə müəssisə də fəaliyyət göstərir. Şahbuzda və Naxçıvanda “Badamlı” və “Sirab” kimi sudoldurma müəssisələri respublikamızın əhalisinin müalicəvi suya olan tələbatının böyük bir hissəsinin ödənilməsinə təmin edir. Badamlı zavodu 1949-cu ildən, Sirab zavodu isə 1976-cı ildən bugünə kimi fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanda yeyinti sənayesinə aid adı yuxarıda çəkilən istehsal obyektləri ilə yanaşı çayın ilkin emalı üzrə Lənkəran-Astara iqtisadi rayonunda fabriklər, Bakı və Lənkəran şəhərlərində çayəkilib bükülməsi fabrikləri yerləşir. Azərbaycan Respublikasında Lənkəran çayı ən keyfiyyətli çay növü hesab edilir. Hələ 1981-ci ildə Leypsiqdə keçirilən müsabiqədə “Azərbaycan buketi” mükafatına və qızıl medala layiq görülmüşdür. 2002-ci ildə Madriddə keçirilən beynəlxalq müsabiqədə Azərbaycan çayı “XXI əsr Avropanın qızıl mükafatına”, 2005-ci ildə Madriddə keçirilən “Keyfiyyət və texnologiyaya görə” müsabiqəsində Lənkəranın “Təbii çayı” Avropanın daha bir “Qızıl medal”ına layiq görülmüşdür. [6, s.10].

Bunlarla yanaşı, Zaqatala iqtisadi rayonunda findıq təmizləmə zavodu, xına qablaşdırılması müəssisəsi, Abşeronun Maştağa qəsəbəsində zeytun emalı zavodu, Bilgəhdə zəfəran emalı zavodu vardır. Bakı, Sumqayıt və Gəncədə qənnadı fabrikləri vardır.

Cədvəl 1.

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən yüngül sənaye müəssisələrinin sahələr üzrə sayı, 2005-2013-cü illər üzrə

	2005	2009	2010	2012	2013
Toxuculuq sənayesində fəaliyyət göstərən müəssisələrin sayı	94	114	85	72	72
dövlət	23	18	16	14	14
qeyri-dövlət	71	96	69	58	58
Geyim istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin sayı	93	95	90	75	75
dövlət	12	7	10	9	8
qeyri-dövlət	81	88	80	66	67
Dəri və dəridən məmulatların və ayaqqabıların istehsalı ilə məşğul olan müəssisələrin sayı	29	25	21	21	23
dövlət	2	1	1	-	-
qeyri-dövlət	27	24	20	21	23

Qeyd: Cədvəl ARDSK-nin məlumatları əsasında hazırlanmışdır.

Cədvəlin təhlilindən gördüyümüz kimi, yüngül sənaye müəssisələrində illər üzrə istər dövlət, istərsə də qeyri dövlət müəssisələrində ən çox yüksəliş 2009-cu ildə olmuşdur. Sonrakı illərdə istər toxuculuq istərsə də geyim istehsalı, dəri və ayaqqabı istehsalında müəyyən qədər geriləmə baş vermişdir. Bu geriləmənin də bir sıra daxili və xarici səbəbləri vardır [13].

Lakin bütün bu inkişafa baxmayaraq yeyinti sənayesi tələb olunan və imkanına uyğun fəaliyyət göstərmir. Buna görə də gözlənilən nəticəni əldə edə bilmir. Respublikamızda yeyinti sənayesinin inkişaf etdirilməsi üçün bir sıra üstünlüklər vardır. Bunlara aşağıdakıları aid etmək olar:

- yeyinti sənayesinin tarixi ənənələri;
- yeyinti sənayesinin istehsalı üçün zəngin xammal bazasının olması;
- ölkəmizdə yetişdirilən meyvə-tərəvəz məhsullarının bir çoxunun dünyada analoqunun olmaması;
- bir sıra istehsalatların respublikanın kiçik və orta şəhərlərində yerləşdirilməsi imkanı və ərazi ehtiyatı;
- nəqliyyat daşımaları baxımından əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqe;
- potensial ixrac bazarlarına yaxınlıq.

Qeyd etdiyimiz bütün bu imkanlar respublikamızda yüngül və yeyinti sənayesinin inkişaf etdirilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir. Məhz yeyinti sənayesini inkişaf etdirmək məqsədi ilə daxili və xarici bazar üçün məhsul istehsalının artırılması, həmçinin ilk növbədə fəaliyyətdə olan müəssisələrin yenidən qurulması, genişləndirilməsi, xarici investisiyaların cəlb edilməsi, digər yeyinti məhsulları istehsalçıları ilə əməkdaşlıq və kooperasiya əlaqələrinin qurulması, MDB və yaxın xarici ölkələrin bazarlarına keyfiyyətli məhsulun ixrac edilməsi, emal-yeyinti sənayesinin inkişafı üçün xammal mənbəyi hesab edilən kənd təsərrüfatı məhsullarının bölgələr üzrə inkişafı, daxili və xarici istehlak bazarının tələbatının rəqabətədavamlı yeyinti məhsullarla təmin edilməsi, yeyinti sənayesi üçün xammal və hazır məhsulun ekoloji təmizliyinin, keyfiyyətinin dünya standartları 21 səviyyəsinə çatdırılması, emal sənayesi üçün tələb olunan avadanlıqların respublikamızda istehsalının təşkil edilməsi zəruridir [8].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli 24 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)” da Azərbaycan Respublikasının regionlarında qida sənayesinin inkişafı üzrə önəmli tədbirlər nəzərdə tutulmuş və bu tədbirlər icra edilmişdir [1].

Proqramın icrası qida sənayesinin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Proqramın icrası nəticəsində regionlarda çoxsaylı sənaye müəssisələri fəaliyyətə başlamış, bəzi sənaye müəssisələrinin fəaliyyəti yenidən qurulmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 14 aprel tarixli 80 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət proqramı”na regionlarda yeyinti sənayesinin inkişafı ilə bağlı önəmli tədbirlə daxil edilmişdir. 2011-ci ildə qida məhsullarının istehsalı sahəsində Ağcabədi rayonunda “Gilan” MMC tərəfindən inşa olunan süd emalı zavodu, Samuxda “NAA Aqrotara” MMC-nin meyvə qurudulması və emal müəssisəsi, Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndi ərazisində tikilmiş süd emalı zavodu, Ağcabədi rayonunun Ağabəyli kəndində tikilən “Atena” süd məhsulları kombinatı, Ağcabədi şəhərində yeni süd emalı zavodu, İmişli rayonunda “Azərsun Holding” şirkətinin “Green Land” yem fabriki, “Gilan Qəbələ Konserv Zavodu” MMC-nin Qəbələ limonad zavodu”, Aqrinvestkom” MMC-nin Şəki şərab zavodu, Oğuz şəhərində qarğıdalı emalı və qlükoza istehsalı müəssisəsi, Ağsuda “Az-Granata” MMC-nin şirə və şərab emalı zavodu, Ağsuda çörək zavodu fəaliyyətə başlamışdır [3].

2010-cu ildə Tərtər rayonunda “Gilan” MMC tərəfindən inşa olunan süd emalı zavodu, Gəncədəki “Jardin Royal” şokolad fabriki, Qəbələdə meyvə-tərəvəz saxlamaq üçün tikilmiş soyuducu anbar və meyvəçəşidləmə sexi, Abşeron rayonunun Masazır qəsəbəsində yodlaşdırılmış və rafinadlaşdırılmış

qida duzu zavodu, “Cəlilabad Şərab-2” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin şərab zavodu, “Azərsun” Holdingin “Natural Green Land kənd təsərrüfatı müəssisəsinin konserv zavodu, Qəbələdəki “Gilan” konserv zavodunda yaradılan yeni istehsal sahələri, Zaqatalada “İntertotabakko” MMC-nin tütün emalı zavodu, Zaqatala süd emalı zavodu, İsmayilli rayonunun Hacıhətəmli kəndində fəaliyyət göstərən 200 ton 22 illik istehsal gücünə malik “Monolit” MMC-nin İsmayilli şərab-2” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti, “Aqrovest” MMC tərəfindən Zaqatala rayonunda inşa edilən fındıq məmulatları istehsal zavodu fəaliyyətə başlamışdır.

2009-cu ildə Goranboyda “Gilan və Knauf Gipso-karton” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin ərazisində yeni zavod, Lənkəran rayonunun Sütəmur dov kəndi ərazisində yeni mini çay fabriki, Naxçıvan şəhərində “Badamli” mineral sular zavodu, Samux rayonunda yeni süd emalı müəssisəsi istismara verilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizdə qida sənayesi sahəsində iri sənaye müəssisələri fəaliyyət göstərməkdədir. 1991-ci ildən Azərbaycanda fəaliyyətə başlayan “Azərsun Holding” MMC qida istehsalı, pərakəndə satış və kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərən ölkənin qabaqcıl şirkətidir.

Qida sektorunda, Azərbaycanı istehsalçı və ixracatçı ölkə halına gəlməsində böyük rol oynayan “Azərsun Holding” tərkibində fəaliyyət göstərən zavodların güclü istehsal potensialı ilə yanaşı geniş ixracat şəbəkəsinə sahibdir. “Azərsun Holding” MMC-də Sun Tea Azərbaycan, Bakı Yağ fabriki, Zeytun Emalı Fabriki, Qafqaz Konserv zavodu, Azərbaycan Şəkər İstehsalat Birliyi, Zaqatala Fındıq Fabriki, Qənd istehsalı fabriki, Qida paketləmə Müəssisəsi, Azərbaycan Duz istehsalat birliyi, Biləsuvar Konserv Zavodu kimi iri qida sənayesi müəssisələri fəaliyyət göstərməkdədir.

“Gilan Holding” şirkətlər qrupuna Qəbələ Konserv zavodu, Qəbələ Fındıq Emalı zavodu, Bakı Jalə suları zavodu, Gilan Alko spirt zavodu, Makaron zavodları, Dəyirmanlar, süd emalı zavodları və digər qida sənayesi müəssisələri daxildir. Ölkə ərazisində çoxsaylı şərabçılıq, quşçuluq, taxıl emalı, süd məhsullarının emalı, müxtəlif qida sənayesi məhsulları istehsalı və kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı üzrə ixtisaslaşmış kiçik və orta sənaye müəssisələri istifadəyə verilmişdir.

Ölkəmizdə istehsal olunan bir çox qida sənayesi məhsulları dünya bazarına ixrac olunmaqdadır. “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi ölkəmizdə qida sənayesində yeni bir səhifə açmışdır [2].

Dövlət Proqramının əsas məqsədi ölkənin hər bir vətəndaşının sağlam və məhsuldar həyat tərzi üçün onun qəbul edilmiş normalara uyğun ərzaq məhsulları ilə tam təmin edilməsinə nail olmaqdır. Bu məqsədə nail olmaq üçün Dövlət Proqramı çərçivəsində aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulur:

- ölkədə ərzaq məhsulları istehsalını artırmaq;
- əhalini təhlükəsiz və keyfiyyətli ərzaq məhsulları ilə təmin etmək;
- ərzaq təminatı sahəsində risklərin idarə olunmasını təmin etmək;
- ərzaq təminatı sisteminin institusional inkişafını həyata keçirmək və sahibkarlıq mühitini yaxşılaşdırmaq;

Qeyd olunan vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün bu sahədə həyata keçiriləcək tədbirlər ölkədə sabit və adekvat ərzaq təklifinin formalaşdırılmasına, səmərəli istehsal və satış infrastrukturunun yaradılmasına, ərzaq məhsullarının keyfiyyətinə nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsinə və hər bir vətəndaşın ərzaq məhsullarına çıxışının təmin olunmasına yönəldiləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2004-2008-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı", Bakı şəhəri, 11 fevral 2004-cü il № 24
2. 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı, 2008-ci il 25 avqust 3, "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı", Bakı şəhəri, 14 aprel 2009-cu il. № 80
4. "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 fevral 2014-cü il tarixli 118
5. Azərbaycan qəzeti, 11 aprel, 2014 s. 5
6. İki sahil qəzeti, 12 sentyabr 2014-cü il, s.10-11
7. Əliyev M.T. Azərbaycan iqtisadiyyatının formalaşması və inkişaf problemləri. Bakı: "Mütərcim", 2001
8. Əliyev İ. Ölkədə qeyri-neft sənayesinin inkişaf strategiyası (www.yeniazerbaycan.com) (12.04.2014)
9. Məmmədov S.M. "Yüngül sənayenin inkişafı Azərbaycanın makroiqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi", Dövlət büdcəli elmi-tədqiqat işi. Bakı 2011-ci il
10. [http:// www.respublika. news. az.](http://www.respublika.news.az)
11. [http:// www.meclis.gov.az](http://www.meclis.gov.az)
12. http://atv.az/news/economy_08.03.2018
13. [https://www.stat.gov.az.](https://www.stat.gov.az) Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi saytı